

аспірант Погранична І.І.

Науковий керівник: д. арх., доцент Дибба Ю. Р.
кафедра Реставрації архітектурної та мистецької спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»

**ВТРАЧЕНІ ПАЛАЦОВІ КОМПЛЕКСИ АВТОРСТВА ЯКУБА
КУБИЦЬКОГО НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
LOSTRALACE COMPLEXES, THAT WERE BUILT BY
JAKUB KUBICKY IN UKRAINE**

***Анотація:** Палацові комплекси кін. XVIII – поч. XIX ст., споруджені за проектами польського архітектора Якуба Кубицького, є унікальними зразками Європейської архітектури на території України. У даній статті звернено увагу на втрачені об'єкти палацової архітектури у с. Бережце Тернопільської області, с. Ладиги та у с. Семиреньки Хмельницької області, які були знищені під час Першої світової війни; розкрито їх архітектурно-планувальні та об'ємно-просторові особливості та мистецьку цінність даних об'єктів. Сьогодні, необхідно вивчати втрачені архітектурні об'єкти, а також, виконувати науково-обґрунтовані реконструкції частково або повністю зруйнованих об'єктів.*

Ключові слова: пам'ятки, палацові комплекси, збереження, архітектурні особливості, функціональне використання

Постановки проблеми

Велику історичну і культурну цінність мають резиденції шляхетських родів Волині – шедеври світового зодчества, які зробили значний внесок в розвиток культури України. Через Світові війни деякі об'єкти були знищені. Сьогодні, необхідно розробляти науково-обґрунтовані рекомендації щодо збереження та реконструкції історичної забудови класицистичних палацових комплексів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Палацовим ансамблям на території Волині кін. XVIII – поч. XIX ст. присвятили свої дослідження багато науковців, як українських, так і польських. Зокрема, Роман Афтаназі [4], найбільший дослідник палацово-паркових ансамблів України, в своїй 10 томній праці "Історія резиденцій на кордонах Речі Посполитої" в п'ятому томі, присвяченому Волині, описав замки, палаци і двори в 153 місцевостях і показав архітектурну цінність класицистичних ансамблів кін. XVIII – поч. XIX ст. Також описи архітектури палацових комплексів можна

знайти у працях В. Тимофієнка [3], П. Ричкова, В. Вечерського [1]. Окремо слід виділити дисертаційне дослідження О. Михайлишин, присвячене архітектурі палацово-паркових ансамблів Волинікін. XVIII – поч. XIX ст.

Мета дослідження

Метою статті є виявити архітектурно-планувальні, стилістичні та функціональні особливості палацових комплексів, відомих за історіографічними та іконографічними матеріалами, кін. XVIII – поч. XIX ст. авторства Якуба Кубицького. Розкрити характерні особливості та виконати архітектурний опис втрачених палацових комплексів у с. Бережце, Ладиги та Семиреньки.

Виклад основного матеріалу

Кін. XVIII – поч. XIX ст. – унікальний період садибного будівництва на території України, зокрема на Волині. Палацово-паркові ансамблі будувалися в стилі зрілого класицизму європейськими майстрами.

У даній статті запропонований опис втрачених палацово-паркових ансамблів, авторства Якуба Кубицького – польського архітектора, якого часто запрошували для будівництва садиб у мальовничих місцевостях Волині.

*Рис. 1. Вид на палац у с. Бережце. Рис. 2. Палацовий комплекс у с. Ладиги.
Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczy Pospolitej – с.42, 221*

Палацово-парковий ансамбль у с. Бережце, Кременецького району Тернопільської області. Об'єкт розташований на березі р. Іква, серед мальовничих краєвидів Волині. [9]

Поселення відоме з 1545 року і за свою історію встигло побувати власністю шляхтичів Бережецьких, князів Збаразьких, вельможних родин Лосятинських, Гойських, Тарновських. У XVIII ст. воно отримало магдебурзьке право. Утім, не встигнувши розвинути у справжнє місто, Великі Бережці почали занепадати. До сер. XIX ст. місцевість називалася Підбережці, родове гніздо князів Подберезьких.

В 1815 р., покинувши військову службу, в Бережцях оселився полковник Мартин Тарновський і заклав в селі свою резиденцію (проект приписують варшавському архітектору Якубу Кубицькому). Жодної фотографії палацу не

збереглося, лише старі літографії і малюнки. Репрезентативні та житлові приміщення господарів розташовувались на першому поверсі, кімнати для гостей – на другому. У вітальня була куполоподібна стела, прикрашена чудовим ліпленням. В будівлі розташовувалось чимало цінних старовинних меблів. Про хоббі господаря – полювання – нагадували різноманітні мисливські речі. В маєтку була родинна портретна галерея, бібліотека, зберігались старовинні лицарські обладунки, карти. Навколо палацу був чималий парк

В 1915 р. палац, який опинився на лінії фронту, був повністю знищений. Після війни та ж доля спіткала й парк – в міжвоєнний час лишалося від нього лише кілька дерев та цікава кінна статуя, яку видно на малюнку Пейєра. До наших часів збереглася лише палацова каплиця. [3, с. 18]

Рис. 3. Палацовий комплекс у с. Ладиги.

Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczy Pospolitej – с.220,222

Ще один палацово-паркових комплекс, авторства Я. Кубицького – **магнатська резиденція у с. Ладиги**. Об'єкт розташований в чверть милі від р. Случ [10] на межі Староконстянтинівського і Звягельського повітів, які входили в склад маєтків кн. Остробких. Від Остробких маєток перейшов до Залавських, а через Теофілу Заславську, яка 1683 року вийшла заміж за Йозифа Кароля Любомирського перейшла в його родину. Наступним поміщиком Ладиг був кн. Станіслав Любомирський. Після нього маєток перейшов до його брата кн. Теодора Любомирського, який передав його сину кн. Касперу. Після смерті маєток дістався його дочці Юзефі, яка продала маєток Олександрові Вінницькому. [4, с. 219]

Олександр Вінницький почав будівництво палацу у стилі класицизму, який він не добудував. О. Вінницький зміг спорудити палац і праву офіцину. В інтер'єрі закінчив вітальню. Закінчив будівництво палацу в 1830-ті рр. Йозеф Каласанті Шашкевич. Для будівництва палацу був запрошений відомий польський архітектор – Якуб Кубицький.

Ансамбль складався з двох офіцин, головного корпусу палацу, які були з'єднані в єдине ціле галереєю. Палац був прямокутний у плані, мурований, двоповерховий, накритий чотирихилим дахом. Головний вхід палацу виглядав відносно скромно, без портику чи ризаліту, зазначений лише на півциркульними

ошкеленими дверима і двома вікнами, які освітлювали присінок. Крім дверей і вікон на центральній напівкруглій частині всі інші вікна були прямокутними, на другому поверсі наближені до квадрату.

Парковий фасад не змінювався. В його центрі був розміщений портик на чотирьох тосканського ордеру колонах, які підпирали балкони з балюстрадами. На головній осі партеру знаходились ошкелені двері з двома прямокутними вікнами по боках. А на другому поверсі двері і також два вікна з обох сторін; всі прямокутного типу. Фасад був отинькований, прикрашений лише карнизами і скромною ліпниною навколо вікон. [4, с. 219]

Всередині палац, скоріш за все, мав чітку двохтрактову композиційну схему. Частина кімнат, що прилягали до головного фасаду, були скромними, натомість в іншій частині палацу кімнати були репрезентативними і багато оздоблені.

Головним акцентом палацу була "Жовта" (золота) вітальня, яку прикрашала куполоподібна стеля, вкрита ліпниною у вигляді квіткових гірлянд. Стіни зали були вкриті ясно золотим мармуром, а колони були зведені з темно-золотого, тоді як камін, карниз і капітелі колон були виконані з білого мармуру.

По правій стороні від "Жовтої" зали розташовувалась "Зелена" зала. По периметру прикрашалась фризом з тригліфами і метопами. Стеля декорувалась розетою і бронзовою люстрою в стилі ампір. Використовувалась як бібліотека.

По лівій стороні від вітальні розташовувалась зала "Небесна". Вона теж носила таку назву через кольористику інтер'єру. Кімнату прикрашали чотири колони, розташовані в один ряд, виконані з білого мармуру. Стіни вінчав фриз так само пишно декорований як і в "Жовтій" залі. Стелю прикрашала розета і велика кришталева люстра. [4, с. 220]

Сходова клітка була розміщена на право від сіней. На другому поверсі над сіньми знаходилась ще одна вітальня, яка використовувалась повсякденно і для прийому близьких друзів. Крім того на другому поверсі розташовувались 9 кімнат зі звичайними паркетними підлогами і кахельними пічками.

Садиба не була розкішно омебльована. До найцінніших речей можна віднести лише крісла і два округлих столика з бронзовими ніжками, два малі і два великі комоди з мармуровими плитками.

По обидва боки палацу знаходились дві ідентичні офіцини; муровані, одноповерхові, 7-осеві. У плані мають вигляд широкого прямокутника. Накриті гладким чотирихилим дахом. На фасаді обидві будівлі мали вхід з портиком на двох дорійського ордеру колонах. Ліва офіцина була сполучена з палацом напівциркульною галереєю. Права офіцина стояла окремо. За нею розташовувалась комора і дровітня,

Між палацом і офіцинами розташовувався розлогий партер, до якого вела широка алея висаджена надвіслянськими тополями. На її початку біля мурованих воріт знаходився прибрамний корпус з колонним портиком. Парк навколо

палацу займав площу близько 25 га. Розплануванням парку займався відомий садовий архітектор Д. Мікклер. Парк тягнувся по обох сторонах центральної алеї палацу з офіцинами і поступово спадав до р. Вербородинки, яка протікала за палацом. Навколо парку були широкі прогулянкові алеї. Резиденцію оточував рів і ряд тополь.

В часи Першої Світової війни із садиби було розграбовано та вивезено всі цінні речі. До сьогоднішнього дня палац не зберігся.

Палацовий комплекс у с. Семиреньки. Припускають, що на поч. XVI ст. с. Семиреньки входило до складу обширних володінь, які належали кн. Острозьким. УХVІІІст. поміщиком Семиреньок був Павло-Роман Чернецький. Наступним власником став Петро Чечель – останній гайсинський староста. Свій спадок Петро Чечель розділив між двома синами, народженими від Теклі Потоцької. Для старшого сина Ксавера, одруженого з ФеліцієюХоєцькою, він залишив Семиреньки, в той час як молодший Ян отримав Самчики. [4, с. 451]

Останнім власником Семиреньок був нащадок Чечелів Ян Пшеслінський, який був закатований під час Першої світової війни.

Садиба Чечеля була збудована на поч. XIX ст. в стилі зрілого класицизму.

Рис. 4. Палацовий комплекс у с. Семиреньки.

Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczy Pospolitej – с.452

У плані палац мав форму витягнутого прямокутника. 15-ти осьовий головний фасад був акцентований 6-ти колонним портиком з великим трикутним фронтоном, який утворював критий під'їзд. По кутах палацу, за допомогою пілястрів виділялись додаткові композиційні осі, які були оздоблені пристінними колонами, що обрамлювали напівциркульні вікна. Інший портик, який також опирався на 6 колон, прикрашав парковий фасад. Фасад завершувався аттиковою стінкою з термальним вікном. Всі вікна мали прямокутну форму і широке гладке обрамлення. Фасад замикав профільований карниз. Палац накривав високий гладкий чотирискатний дах.

На підставі іконографічного матеріалу можна стверджувати, що стіни кімнат були пофарбовані, підлоги були виконані з дубового паркету, покриті килимами, стелі були прикрашені ліпними розетками, оздоблені люстрами різних розмірів з бронзи або кришталю, двері були темні лаковані. Інтер'єри палацу прикрашали

вишукані меблі з різних епох. Одна з кімнат була облаштована як зброярня, в якій зберігалась колекція польської і турецької зброї. Приміщення було наповнене гусарськими обладунками з кін XVI ст. Стіни кімнат були прикрашені портретами родини та видатних людей, а також гобеленами XVI ст. [4, с. 456]

Великий двір перед палацом був оточений старими деревами; перед палацом розташовувався партер з газонами. По правій стороні знаходилась мурована каплиця, а навпроти неї була в'їзна брама у формі високої стіни з трьома отворами, ширший був призначений для кінних екіпажів, а два вузких і нижчих для пішого проходу. Браму замикали зубці з чотирма неоготичними вежами. Велику частину комплексу займав парк, розташований з тильної сторони будинку.

Палацовий комплекс був розграбований та знищений в 1917 р. під час більшовицької революції.

Висновок

Невеликі резиденції на Волині розплановувались відповідно до класичних канонів, наслідуючи за принциповою композиційною схемою величній палацові ансамблі. Початок XIX ст. знаменується у палацово-парковому будівництві поступовим відходом від строгої ієрархії в процесі формування композиційної структури. В цілому ж можна констатувати, що магнатські резиденції – садиби шляхетських родів Волині займають провідне місце в культурному розвитку краю.

В цілому наука володіє недостатньою інформацією про внутрішній вигляд палаців. Внутрішня структура палаців була симетричною відносно головної композиційної осі, амфіладного планування. Літературні джерела говорять про їх незвичайні багатства, пишноту оздоблення, які були направлені на широку репрезентацію і увічнення величі магнатського роду. Для того в палацах-резиденціях знаходились галереї портретів предків, польських королів і найвизначніших представників магнастерів, сенаторів і міністрів.

Використана література

1. Вечерський В.В. Довідник державного реєстру національного культурного надбання. / В. В. Вечерський, О. М. Годованюк, Є. В. Тиманович та ін.; за ред. А.П. Мардера та В. В. Вечерський. – Київ: Техніка, 2000. – 664 с; 2. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся / О. Цинкаловський, 1984. – т. 1 – С. 345. 3. Тимофієнко В.І. / Володимир Іванович Тимофієнко. Українська садибна архітектура II-ої пол. 18 – першої третини 19 ст. / Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування. – Київ, 1993. – 39 с.; 4. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczy Pospolitej. – Wrocław, 1994. – Т. V. – S. 408; 5. Леонт'єв Д. Архітектура України. Від античності до нашого часу. Велика ілюстрована енциклопедія / Дмитро Леонт'єв. – Харків: Ранок, 2010. – 224 с.; 6. Гуренко І. І. Архітектура магнатських резиденцій південної Волині кін. XVIII – поч. XIX ст. (на прикладі палаців Я. Кубицького) //

І. І. Гуренко. – Магістерська дипломна робота [Рукопис]. – Нац. ун-т “Львівська політехніка”, кафедра РАМС. – Львів, 2014.; 7. <http://ukraine.kingdom.kiev.ua>; 8. <http://ukrssh.com.ua>; 9. <http://turystam.in.ua>; 10. <https://maps.google.ua/>; 11. <https://yandex.ua/>

Summary: The palace complexes, that were designed by Polish architect Jakub Kubicky in the XVIII–XIX century, are unique examples of European architecture in Ukraine. This article draw nattention to the lost objects palaces’ architecture in the Berezhitse village in Ternopil region, Ladyhy and Semyrenky villages in Khmelnytsky region, that were destroyed during World War II. Nowadays, it is necessary to lost architectural objects, as well as carryout scientific and reasonable reconstruction of partiallyor completely destroyed objects.

Key words: monuments, palace complexes, preservation, architectural features, functional using.

Аннотация: Дворцовые комплексы кон. XVIII - нач. XIX в., построенные по проектам польського архитектора Якуба Кубицкого, являются уникальными образцами Европейской архитектуры на территории Украины. В данной статье обращено внимание на утраченные объекты дворцовой архитектуры в с. Бережцах Тернопольской области, с. Ладыги и в с. Семиреньки Хмельницької області, которые были уничтожены во время Первой мировой войны. Сегодня, не обходимо изучать утраченные архитектурные объекты, а также выполнять научно-обоснованные реконструкции частино или полностью разрушенных объектов.

Ключевые слова: достопримечательности, дворцовые комплексы, архитектурные особенности, функциональное использование.